

tillämpas på äldre försäkringar när en premie enligt försäkringsavtalet skall betalas efter ikraftträdandet. Bestämmelserna i 14 kap. 1 – 4 §§ om förfogande över försäkringen genom förmåns- tagarförordnanden tillämpas på äldre försäkringar i fråga om förfoganden över försäkringar som sker efter ikraftträdandet. Bestämmelserna i 15 kap. tillämpas på äldre försäkringar om ett beslut om utmätning, konkurs eller offentligt ackord meddelas efter ikraftträdandet. En äldre livförsäkring får dock inte utmätas med stöd av 15 kap. 3 § om den skulle ha undantagits från utmätning enligt 116 § FAL 1927. Bestämmelserna i 16 kap. 6 – 9 §§ tillämpas på äldre personförsäkringar om uppsägning eller meddelanden om vägran att teckna eller förnya en försäkring har avsänts efter ikraftträdandet eller om 11 kap. 1 eller 3 § annars är tillämpligt.

När bestämmelserna i FAL 2005 är tillämpliga på äldre försäkringar gäller också 1 kap. 6 och 7 §§ angående tvingande bestämmelser. Om en äldre personförsäkring ingår som en del i en skadeförsäkring gäller ovanstående övergångsbestämmelser bara i den utsträckning som följer av 1 kap. 8 §.

Rätten till beställt verk i ljuset av nya domstolsavgöranden

Justitierådet Kerstin Calissendorff publicerade i Ny Juridik 2:98 en intressant artikel med rubriken "Rätten till ett beställt verk". I artikeln diskuterar Calissendorff i vilken utsträckning upphovsrätten till ett verk övergår i uppdrags- och arbetstagarförhållanden. I Ny Juridik 4:04 har Sanna Wolk utvecklat frågan om anställdas immateriella rättigheter i ljuset av ny lagstiftning och praxis. Som en fortsättning på samma tema redogör advokaten Henrik Bengtsson, Advokatfirman Delphi & Co:s ITC/IP-grupp, för de principer kring övergång av upphovsrättsligt skyddade verk i uppdragsförhållanden som utmejslats genom nyttillkomna domstolsavgöranden.

Det är närmast en truism att immateriella rättigheter har fått och fortsätter att få en ökad kommersiell betydelse. Den ökade kommersiella betydelsen innebär också ett ökat behov för företagen att säkra sina immateriella tillgångar, exempelvis genom att se till att rättigheterna övergår från arbetstagare och uppdragstagare som presterar upphovsrättsligt skyddade verk till företaget. Som andra författare har berört i sina artiklar i Ny Juridik är regelverket kring övergång av upphovsrättigheter i anställnings- och uppdragsförhållanden otydligt och det har länge saknats rättspraxis som klargör principerna för eventuell rättighetsövergång. De senaste åren har domstolarna dock vid ett tjugotal tillfällen konfronterats med frågor kring övergång av upphovsrättigheter i anställnings- och uppdragsförhållanden och tolkning av avtal i så-

dana förhållanden. Ambitionen med denna artikel är att i korthet beskriva denna praxis och att försöka identifiera vilka principer domstolarna anser skall gälla för över- och upplåtelse av upphovsrättigheter, i första hand i uppdragsförhållanden. Eftersom det finns likheter mellan uppdragstagar- och arbetstagarrelationerna redogörs även för rättspraxis beträffande övergång av upphovsrättigheter i arbetstagar-arbetstagarrelationer.

Övergång av upphovsrättigheter i anställningsförhållanden

Frågan om upphovsrättens övergång i anställningsförhållanden har ett antal beröringspunkter med det relativt närliggande uppdragstagarförhållandet. Divergensen mellan de immaterialrättsliga reglerna beträffande rätten till anställdas verk är tydlig. Å ena sidan övergår hela upphovsrätten till datorprogram till arbetsgivaren enligt 40 a § upphovsrättslagen, å andra sidan, såvida inte annat avtalats, stannar andra upphovsrättigheter hos arbetstagar- och arbetsgivaren får endast en begränsad rätt att nyttja verken.

Divergensen blir särskilt tydlig när det gäller bruksvaror som omfattas av mönsterskydd enligt förordningen om gemenskapsformgivning. Enligt förordningen artikel 14.3 övergår mönster- rättigheter från den anställde till arbetsgivaren, medan upphovsrättigheterna till samma bruksvaror enligt den upphovsrättsliga tumregeln (mer därom nedan) stannar hos arbetstagar- och arbetsgivaren endast medges en begränsad nyttjanderätt.

Det har länge antagits att det finns en tumregel för övergången av upphovsrättigheter från den anställde till arbetsgivaren. I domen AD 2002 nr 87 som gällde frågan huruvida rätten till en videoupptagning av ett framträdande av Marinens musikkår hade övergått till musikernas arbetsgivare, Försvarsmakten, fastslog Arbetsdomstolen att tumregeln skall tillämpas i relationen mellan arbetsgivare och arbetstagar. Tumregeln citerades av AD på följande vis:

"En arbetsgivare får inom sitt verksamhetsområde och för sin normala verksamhet utnyttja sådana verk som tillkommer som ett resultat av

tjänsteåligganden gentemot arbetsgivaren. Arbetsgivarens rätt avser utnyttjanden för de ändamål som kan förutses när verket tillkommer."

Svea Hovrätt prövade 1992 i Pressens Pensionskassa huruvida upphovsrättigheterna till ett datorprogram som skapats av chefen för Pressens Pensionskassa skulle anses ha övergått till arbetsgivaren (vid denna tidpunkt hade inte regleringen i 40 a) § upphovsrättslagen införts). Chefen hade ansvar för pensionskassans administrativa rutiner och datasystem men hade inget ansvar för datorprogrammering. Eftersom chefen inte hade förbehållit sig rätten till särskild ersättning ansåg hovrätten att pensionskassan fick anses ha erhållit förfoganderätt till datorprogrammet i samband med att det togs i bruk. Pensionskassan blev således inte ersättningssskyldig i förhållande till chefen. I ljuset av ovannämnda AD-dom synes hovrättens stränga tolkning, enligt vilket den anställde skall förbehålla sig rättigheterna för att sedan kunna kräva ersättning, långtgående.

I Classicum växthus uppstod – som en delfråga – frågan om huruvida upphovsrätten till ett växthus (brukskonst) övergått från en anställd snickare till dennes arbetsgivare, Gluggstorp Snickerier. Helsingborgs tingsrätt, vars slutsatser i denna del delades av hovrätten, uttalade följande:

"Av allmänna arbetsrättsliga principer följer att en anställds arbetsresultat tillkommer arbetsgivaren, som i detta fall var Gluggstorp. Att Sven Turesson formgivit ett särpräglad växthus har legat i linje med hans anställning och roll i Gluggstorp och inte heller i övrigt har det framkommit några omständigheter i målet som talar mot en tillämpning av principen att arbetsresultatet skall tillfalla arbetsgivaren."

Tingsrättens och hovrättens slutsatser är förvånande, eftersom domstolarna inte tagit hänsyn till att särskilda immaterialrättsliga rättsprinciper gör sig gällande när det gäller upphovsrättsligt skyddade verk som skapas av arbetstagar. Denna princip innebär som nämnts att den allmänna arbetsrättsliga principen att frukterna av arbetstagar- och arbetsgivarens arbete skall tillkomma arbetsgivaren inte tillämpas fullt ut, något som också framgår av AD 2002 nr 87. Någon särskild anledning att särbehandla resultatet av en inred-

ningssnickares arbete i förhållande till resultatet av andra upphovsmäns arbete torde inte finnas.

I Stockholms kommun som för närvarande är föremål för Stockholms tingsrätts prövning rör frågan huruvida två fotografer anställda vid Stockholms kommun kan anses ha överlätit rätten att upplåta fotografernas bilder till externa kunder till kommunen. Fotograferna har fört förhandlingar med kommunen om tillkommande ersättning och menar att rätten till extern vidareupplåtelse inte har övergått. Fotograferna menar vidare att det är artfrämmande för kommunen att bedriva kommersiell bildbyråverksamhet, ett faktum som skall ges betydelse vid tolkningen av anställningsavtalet och omfattningen av rättighetsövergången. Kommunen menar i sin tur att det är praxis inom kommunen, bland annat hos Stadsmuseet, att fotografier tagna av anställda fotografer upplåts utanför kommunen och att detta utgjorde en normal och förutsebar del av kommunens verksamhet. Eftersom fotograferna under lång tid konkludent har accepterat dessa förhållanden utan att kräva ytterligare ersättning menar kommunen att rätten till vidareupplåtelse hade övergått till kommunen. Målet kommer sannolikt att prövas under 2006 och är intressant eftersom tumregeln rörande övergång av rättigheter i anställningsförhållanden kommer att tolkas och att betydelsen av fotografernas konkludenta handlande kommer att klargöras.

Det kan diskuteras huruvida tumregeln som gäller för relationen mellan arbetstagare och arbetsgivare även skall tillämpas på beställda verk. Bergström är i Lärobok i upphovsrätt (4 uppl., s. 66) av uppfattningen att tumregeln skall tillämpas på detta vis. Denna uppfattning har dock inte rönt stöd i praxis eller i annan doktrin.

Beställarens rätt när explicit avtalsreglering avseende upphovsrätten helt saknas

Frågan om, och i vilken utsträckning, upphovsrätten till ett beställt verk övergår i ett uppdragsförhållande har länge varit oklar. Utgångspunkten för tolkningen av innebörden av ett uppdragsförhållande är den upphovsrättsliga specifikationsprincipen (specifikationsprincipen benämns omväxlande specifikationsprincipen,

specialitetsgrundsatsen och specificeringsgrundsatsen av olika författare, men samma princip torde avses) innebär att de delar av upphovsrätten som inte enligt vad som framgår av avtalet har överlåtits eller upplåtits stannar kvar hos upphovsmannen. Vid tveksamhet om överlåtelse har skett eller vilken innebörd den har är presumtionen att upphovsrätten ligger kvar hos upphovsmannen (se SOU 1956:25, s. 277).

Frågan om övergång av upphovsrätt i uppdragsförhållanden har också kommit att beröras i förarbetena rörande rätten till fotografier. I propositionen rörande införlivande av fotorätten i upphovsrättslagen (prop. 1993/94:109, s. 29f) resonerade departementschefen kring huruvida den tidigare gällande beställarregeln (som var begränsad till fotografier) skulle överföras till upphovsrättslagen. Av propositionsuttalandena framgår, om än otydligt, att de omständigheter som kan ha betydelse för tolkningen av upphovsrättsliga uppdragsavtal i allmänhet (och för beställda fotografier efter att beställarregeln utmönstrades) och frågan om huruvida rättigheterna övergått är (i) vem som tagit initiativet till uppdraget, (ii) om anvisningar om hur uppdraget skall utföras har lämnats, (iii) om beställaren skapat de praktiska och ekonomiska förutsättningar som krävs för att uppdraget skall kunna genomföras.

I doktrinen har Koktvedgaard-Levin (Lärobok i immaterialrätt, 8:e uppl, s. 447f) förespråkat en restriktiv avtalstolkning till upphovsmannens fördel innebärande att om avtalet är diffust eller oklart med avseende på överlåtelsens omfattning finns det en presumtion mot en fullständig överlåtelse. Koktvedgaard-Levin menar att förvärvaren normalt inte har behov av att kunna utnyttja det avtalade objektet på annat eller mer omfattande vis än vad som avtalats. Å andra sidan har Knoph (Åndsretten, s. 141) ansett att ju mer praktiska syften som präglat ändamålet med skapandet av ett verk och ju mindre elementet av individuellt skapande är, desto lättare är det att göra en merkantil tolkning av uppdraget, dvs. att rättigheterna har övergått till beställaren. Nordell (Rätten till det visuella, s. 314) ansluter sig till Knophs uppfattningar och har beträffande rätten till beställda fotografier framfört uppfattningen att en modifierad specialitetsgrundsats skall gälla i uppdragsavtal rörande fotografier. Denna modifierade specialitetsgrundsats skulle innebära att syftet med avtalet visserligen tillåts vara tolkningsdatum för att fastställa beställarens befogenhetsområde, men

där bestämningen av syftet kan tolkas till förmån för beställaren. Nordell menar vidare att beställarens intresse som regel innefattar alla utnyttjanden i hans näringsverksamhet men att det inte behöver betyda att han bör kunna hindra fotografen från att använda bilden för ändamål som är främmande för hans intressen. (Nordell, Beställarregeln i praktiken, NIR 2004, s. 609). Calissendorff har i ovan nämnda artikel föreslagit att rätten till ett beställt verk i vart fall skall övergå i sådan utsträckning att ändamålet med uppdraget tillgodoses. Calissendorff menar vidare att man för att avgöra huruvida rätten övergått eller ej skall beakta uppdragsförhållandets natur, dvs. om verket skapas på initiativ av uppdragsgivaren, om det skapas efter instruktioner och om uppdragsgivaren har rätt att komma med synpunkter. Vidare skall man beakta arten av det beställda verket och huruvida det funnits utrymme för upphovsmannen att uttrycka sin individualitet i verket. Calissendorff menar slutligen att betalningsformen, betalningens storlek, branschpraxis och parternas ställning skall beaktas när uppdragsavtalet tolkas med avseende på överlåtelsefrågan.

Som berörs nedan har specificationsprincipens tillämpning kommit att prövas i ett relativt stort antal mål där det funnits en uttrycklig reglering av upphovsrätten och frågan varit hur denna reglering skall tolkas. Däremot har frågan om vilka principer som gäller för upphovsrättens övergång i uppdragsförhållanden när det saknas avtal mellan parterna inte fått samma belysning.

I Blekingefiskarens centralförening rörde frågan om huruvida upphovsrättigheterna till ett datorprogram överlåtits eller endast upplåtits. Uppdragstagaren, Blekinge Data, hade utvecklat ett datorprogram med utgångspunkt i en kravspecifikation som upprättats av centralföreningen. Det hade inte förekommit någon diskussion om hur omfattande rätt till datorprogrammet som centralföreningen skulle få. Centralföreningen förde talan om fastställelse av rätt innehavare av upphovsrätten till datorprogrammet. Hovrätten, som ändrade tingsrättens dom, uttalade följande huvudprincip:

”Rent allmänt kan det sägas att det, när det inte föreligger något uttryckligt avtal, i de flesta fall inte finns anledning att anta att ett avtal avseende rätt att utnyttja ett datorprogram är mer omfattande än som erfordras för att tillgodose användarens behov; dvs. i det

aktuella fallet en rätt att utnyttja programmet för föreningens avräkningsförfarande med medlemmarna i föreningen.”

Hovrätten förde inte någon närmare diskussion kring specificationsprincipen och det framgår inte av domen varpå hovrätten grundade ovannämnda huvudprincip.

Stockholms tingsrätt, vars dom sedermera fastställdes av Svea hovrätt, uttalade följande princip i Antonsson & Akribi som rörde frågan om huruvida upphovsrätten till ett datorprogram, till vilket beställaren friköpt källkoden, övergått till beställaren:

”Huvudregeln i svensk upphovsrätt är att den som skapat ett verk, även om det skett efter beställning, innehar upphovsrätten till verket och att den övergår till beställaren bara om det finns ett uttryckligt eller underförstått avtal härom. Härvid gäller enligt den inom upphovsrätten tillämpade s.k. specificationsprincipen att delar av rätten som inte enligt vad som framgår av avtalet har överlåtits anses stanna kvar hos upphovsmannen. Vid tveksamhet om överlåtelse skett eller vilken innebörd den har är presumtionen att upphovsrätten ligger kvar hos upphovsmannen eller att den inte överlåtits i vidare utsträckning än som klart anses framgå. Saknas reglering om upphovsrättens övergång får en beställare, efter leverans av det beställda verket, däremot en nyttjanderätt vars innebörd i och för sig kan vara att kunden får en långtgående rätt att använda och förfoga över verket.”

Den princip som Hovrätten över Skåne och Blekinge och Svea hovrätt uttalat bekräftas av den senare hovrättsdomen beträffande upphovsrätten till växthuset Victoria. Classicum AB hade givit uppdragstagaren Gluggstorp i uppdrag att utforma ett växthus i enlighet med instruktioner beträffande bl.a. dimensioner och med ledning av vissa fotografier. Parterna avbröt samarbetet och Classicum yrkade att Gluggstorp skulle förbjudas förfoga över växthuset Victoria. Gluggstorp som ansåg sig vara innehavare av upphovsrätten genstämde Classicum och yrkade motsvarande förbud. Hovrätten över Skåne och Blekinge konstaterade att Classicum och Gluggstorp hade en delad upphovsrätt till växthuset Victoria eftersom bolagens respektive anställda båda kommit att påverka den slutliga utformningen av växthuset genom instruktioner och formgivningsarbete. Beträffande frågan om övergång av

upphovsrättigheter i uppdragsförhållanden uttalade hovrätten följande:

”Classicum har lämnat uppdrag åt Gluggstorp eller Sven Turesson att med dennes skicklighet som snickare ta fram ett växthus, vilket uppdrag Gluggstorp eller Sven T. åtagit sig. En beställare av ett verk erhåller emellertid inte utan vidare genom beställningen upphovsrätt till verket. Classicum har inte påstått att det träffats något särskilt avtal om att Classicum eller Marie Åberg Secher skulle erhålla upphovsrätten till Victoria eller att något sådant varit förutsatt vid beställningen. På grund av det anförda kan Gluggstorps eller Sven T:s del av upphovsrätten till växthuset Victoria inte anses tillkomma Classicum.”

Hovrätten konstaterade således att upphovsrätten var delad och drog slutsatsen att respektive part gjorde intrång i den del av upphovsrätten som tillkom den andra parten.

De nio muserna var en relativt komplicerad tvist om upphovsrättsintrång i en tapetbård som gick under namnet ”Apollon och de nio muserna”. En privatperson, Åke Z, påstod att han hade förvärvat upphovsrätten till en tapetbård från en tapetillverkares dödsbo, som i sin tur hade förvärvat rätten från en konservator. Tvisten rymde frågor om tapetbården var ett nytt och självständigt verk och om bården hade efterbildats, men kom att avgöras på frågan om rättigheterna slutligen förvärvats av Åke Z. Åke Z påstod att han hade förvärvat ett lager med tapeter och att han samtidigt förvärvat upphovsrätten till tapeterna. De vittnesuppgifter som lämnades var vaga och motsägelsefulla. Göteborgs tingsrätt, vars dom fastställdes av Hovrätten för Västra Sverige, konstaterade:

”Enligt 27 § andra stycket upphovsrättslagen innefattar överlåtelse av exemplar inte överlåtelse av upphovsrätt. Det förhållande att Åke Z övertagit Sven G:s lager av tapeter och tapetbårder utgör därför inte något bevis för att han också övertagit upphovsrätten. Det förhållande att han övertagit tillverkningssschablonerna utgör enligt tingsrättens mening inte heller tillräckligt stöd för att han övertagit upphovsrättigheterna. Tingsrätten vill här hänvisa till den inom upphovsrätten gällande specifikationsprincipen, vilken innebär att de delar av upphovsrätten som inte enligt vad som framgår av avtalet har överlåtits eller upplåtits anses stanna kvar hos upphovsmannen (Henry Olsson:

Upphovsrättslagstiftningen, Sthlm 1996, sid. 203). Presumtionen är därför att upphovsrätten finns kvar hos Sven G:s legala arvingar, av vilka enligt uppgift nu endast Jane G lever. Mot denna presumtion kan Åke Z inte anses ha bevisat att han innehar upphovsrätten till Alfred N:s bearbetning av Louis M:s konstverk. Käromålet kan därför ej bifällas.”

Betraktar man domarna i målen Blekingefiskarens centralförening, Antonsson & Akribi, Classicum och De nio muserna i ljuset av de doktrinuttalanden som finns om upphovsrättens övergång, kan man konstatera att hovrätterna tycks fästa betydligt starkare vikt vid specifikationsprincipen än vad vissa rättsvetenskapsmän gör. I Blekingefiskarens centralförening och Antonsson & Akribi var det fråga om övergång av upphovsrätten till ett datorprogram, en industriell verkstyp, som hade utformats i enlighet med uppdragsgivarens instruktioner, vilket enligt delar av doktrinuppfattningen skulle ha talat för att rättigheterna överlåtits, men domstolarna gjorde motsatt tolkning. I Classicum hade växthuset Victoria, om än ett verk som må ge uttryck för upphovsmannens individualitet, utformats efter instruktioner i sådan mån att rättigheterna ansågs delade, men detta ansåg hovrätten inte tillräckligt för att rättigheterna skulle ha övergått till uppdragsgivaren.

Försvarsmakten är ett tingsrättsavgörande där Stockholms tingsrätt utifrån de speciella omständigheter som var förhållanden konstaterade att rättighetsupplåtelsen, trots specifikationsprincipen, skulle tolkas på så sätt att upphovsmannen upplåtit en i tiden obegränsad rätt till sitt verk. Tvisten gällde huruvida Försvarsmakten hade rätt att nyttja den under andra världskriget flitigt använda symbolen ”En svensk tiger”. Symbolen skapades 1941 av en enskild tecknare, Bertil Almqvist, på uppdrag av Statens informationsstyrelse. Försvarsmakten registrerade 1981 symbolen som varumärke och väckte talan om intrång i varumärkesrätten mot Stiftelsen Beredskapsmuseet. Stiftelsen Beredskapsmuseet förde en negativ fastställsetalan mot Försvarsmakten och yrkade att tingsrätten skulle förklara att upphovsrätten inte hade övergått från Statens informationsstyrelse till Försvarsmakten, såväl på grund av att någon ursprunglig överlåtelse aldrig skett som på grund av överlåtelseförbudet i 28 § URL. Försvarsmakten menade att Almqvist varit väl medveten om den avsedda användningen och att han

ersatts för sitt arbete. Tingsrättens resonemang som nedan refereras i ett extensivt citat är av särskilt intresse eftersom det särskilt berör de moment som enligt förarbetena skall tillmätas betydelse vid tolkningen av upphovsrättsliga upplåtelser.

”När det gäller de fortsatta övervägandena kring innebörden av den muntliga upplåtelsen är den s.k. specificationsprincipen av betydelse. Denna princip innebär att utgångspunkten vid tolkning av vad som avtalats är att de delar av upphovsrätten som inte har överlåtit eller upplåtits enligt vad som framgår av avtalet, anses ha stannat kvar hos upphovsmannen.

Dessutom måste en bedömning göras utifrån andra förhållanden som kan iaktas och som kan ha betydelse för tolkningen av avtalet. Frågan om upplåtelsen var av engångskaraktär för förhållanden som ligger mer än 60 år tillbaka i tiden.

Tingsrätten noterar att det framkommit att vaksamhetskampanjen var omfattande. Det har i målet visats att t.ex. 50 000 skyltar och 250 000 broschyrer med ”En svensk tiger” levererades till informationsstyrelsen för vidare spridning. Av den tidigare omnämnda tablån över inkomster och utgifter hos Informationsstyrelsen följer också att ersättningen till Bertil Almqvist var jämförelsevis hög i förhållande till den totala budgeten för militär propaganda. Dessa förhållanden ger visst stöd för Försvarsmaktens påstående att kampanjen inte hade någon uttrycklig begränsning i tiden.

Av betydelse i målet är också att efter andra världskrigets slut kom staten att använda ”En svensk tiger” i informationskampanjen ”Om kriget kommer” från 1961. Denna kampanj hade samtliga hushåll i landet som föremål. Såvitt framkommit av utredningen i målet skedde detta utan någon tillkommande ersättning till Bertil Almqvist och vidare har inget framkommit som tyder på att Bertil Almqvist motsatt sig denna användning. [...]

Tingsrätten finner att omständigheterna vid upplåtelseavtalets tillkomst och statens fortsatta användning i samband med kampanjen 1961, då Bertil Almqvist var i livet, med styrka talar för att den upplåtelse av rättigheter som skedde inte var begränsad i tiden men att den däremot var begränsad i sitt användningsområde, nämligen för militär propaganda.

När det gäller frågan hur Bertil Almqvist själv sett på saken går detta naturligtvis inte helt att utreda. Men det är rättens uppfattning

att även andra omständigheter som framkommit i målet närmast talar för att han själv ansett att det var korrekt att Försvarsmakten hade en rätt att nyttja verket. Förutom det som redan nämnts kring kampanjen 1961 är det av betydelse att Bertil Almqvist själv knappt använde sig av Verket i senare produktion. Åsa Almqvist har också redogjort för att hon aldrig hört sin far tala om Verket utan att det först var i vuxen ålder som hon själv fick klarhet om dess förekomst.

Sammantaget medför detta att Försvarsmakten får anses ha visat att avtalet mellan Bertil Almqvist och Informationsstyrelsen innebar en icke tidsbegränsad rätt till nyttjande av Verket, såvitt avser området för militär propaganda.

Det kan konstateras att frågan om huruvida en eventuell övergång av upphovsrätten i ett uppdragsförhållande innebär en upphovsrättslig överlåtelse eller en, exklusiv eller icke-exklusiv, upplåtelse inte kommit att beröras i domstolspraxis.

Beställarens rätt vid tolkning av avtalsregleringar avseende upphovsrätten

Specificationsprincipen har de senaste åren varit föremål för prövning i ett antal mål som har haft anknytning till Mediearkivet (nedan benämnda Mediearkivet I–IV) respektive Affärsdata. Principen har också varit föremål för prövning i två mål rörande tolkningen av ett immaterialrättsligt överlåtelseavtal avseende reklamaler och seriefigurer (KungSängen och Jönssonligan) och i ett tingsrättsavgörande beträffande rätten till reprissändningar av sportkommentarer (Eurosport).

Bakgrunden till Mediearkivettvisterna var att flera av de större dagstidningarna hade gjort frilansartiklar tillgängliga i Mediearkivet, en informationsdatabas där större delen av de svenska dagstidningarnas artiklar lagras och görs tillgängliga på Internet. Tidningarnas rätt att utnyttja frilansjournalisternas artiklar hade reglerats i ett äldre avtal som inte adresserat frågan om digitalt utnyttjande och tidningarna hävdade att frilansjournalisterna konkludent hade blivit bundna av nya avtal som innebar en rätt för tidningarna att utnyttja artiklarna såväl i pappersformat som på tidningarnas webbsidor på Internet och i tidningarnas digitala arkiv.

I Medicarkivet I hade kärandena, två frilansjournalister, tecknat ett ramavtal med svaranden, Svenska Dagbladet, av innebörd att frilansjournalisterna överlät rätten att nyttja deras respektive artiklar i tidningen i pappersformat. Eftersom digitalt utnyttjande inte var aktuellt när ramavtalet tecknades var inte detta reglerat i ramavtalet. Svenska Dagbladet menade att frilansjournalisterna genom negativ avtalsbindning blivit bundna av den text som fanns i tidningens redaktionsruta av vilken framgick att redaktionell text skulle lagras i SvD:s elektroniska arkiv och att förbehåll mot sådan lagring skulle uppställas av författaren. Svea hovrätt tillämpade specifikationsprincipen och konstaterade att parterna inte avsett att reglera någon rätt att nyttja artiklarna på Internet när ramavtalet tecknades. Frågan var därmed om huruvida frilansjournalisterna kunde anses ha blivit bundna av texten i SvD:s redaktionsruta. Hovrätten konstaterade att specifikationsprincipen skall tillämpas på upphovsrättsliga upplåtelse och uttalade därvid:

”En upphovsman kan enligt 27§ upphovsrättslagen helt eller delvis överlåta rätten att förfoga över sitt verk. Med vissa undantag gäller härvid avtalsfrihet, dvs. parterna kan avtala om de villkor för överlåtelser som de anser rimliga. Parternas överenskommelse kan vara såväl uttrycklig som tyst. Avtal om överlåtelse eller upplåtelse av upphovsrätt bör dock uttryckligen ange vad som överläts respektive upplåts. Den s.k. specifikationsprincipen som anses gälla inom upphovsrätten innebär att de delar av upphovsrätten som inte enligt vad som framgår av avtalet har upplåtits eller överlåtits anses stanna kvar hos upphovsmannen.”

Hovrätten menade vidare att det skulle ställas förhållandevis höga krav på ett avtal som innebär ändring av ett tidigare avtal och att det tidigare avtalet således inte kunde ändras genom frilansjournalistens passivitet, särskilt som ändringen var till SvD:s fördel. Hovrätten ansåg att det inte ålegat frilansjournalisterna, som måste ha haft kännedom om SvD:s Internetverksamhet, att agera för att undvika att SvD fick en utökad dispositionsrätt över deras artiklar. SvD befanns därför ha gjort intrång i frilansjournalisternas upphovsrätt och hovrätten fastställde att SvD var ersättningskyldigt i förhållande till frilansjournalisterna. Borgartings-

lagmansrett i Norge prövade 2002 ett mål, den s.k. Løberg-saken, där sakomständigheterna var mycket lika omständigheterna i Medicarkivet I och kom till motsatt slutsats i förhållande till Svea hovrätt. Omständigheterna skilde sig såtillvida att journalisten ifråga hade skickat en krönika till tidningen Dagbladet. Dagbladet hade, liksom SvD, ett ensidigt förbehåll om rätten att förfoga över insänt material. Lagmansretten ansåg att specialitetsprincipen inte kunde ge någon vägledning och att en journalist som skickade in en krönika måste förutsättas vara medveten om att artikeln skulle publiceras på Internet och att journalisten konkludent hade samtyckt till publiceringen genom att han hade vetskap om tidningens publiceringsförbehåll.

I Medicarkivet II fanns, liksom i Medicarkivet I, äldre avtal mellan frilansjournalisterna och Aftonbladet. Dessa avtal reglerade inte rätten till digitalt utnyttjande av artiklarna. Fastställelsefrågan gällde huruvida Aftonbladet begått intrång (i) genom att framställa exemplar av artiklarna för arkiv- och researchändamål och (ii) genom att göra artiklarna tillgängliga för allmänheten genom att göra artiklarna tillgängliga i medicarkivet som är tillgängligt på Internet. Aftonbladet menade att frilansjournalisterna genom konkludent handlande och negativ avtalsbindning hade accepterat att artiklarna tillgängliggjordes på Internet. Stockholms tingsrätt konstaterade, mot bakgrund av det vedertagna bruket att arkivera tidningsartiklar och att övervägande skäl talade för att researchanvändning fick accepteras, att exemplarframställningen var tillåten. Vad beträffar Internetpubliceringen konstaterade tingsrätten att tidningarnas nya förfogande innebar en enklare och större möjlighet att få tillgång till artiklarna som framstod som något nytt och annorlunda i förhållande till det nyttjande som omfattades av avtalen och att rätten att göra artiklarna tillgängliga på Internet inte överlåtits. Liksom i Medicarkivet I ansåg tingsrätten således att någon negativ avtalsbindning inte kommit till stånd.

Medicarkivet III skiljer sig från Medicarkivet I och II på så vis att det muntliga avtal som träffades mellan journalisten och tidningen, i detta fall Göteborgsposten, träffades år 1999, dvs. vid en tidpunkt då det måste ha varit tydligt att tidningsartiklar, förutom att de publicerades i pappersformat, även publicerades på Internet. Frilansjournalisten menade att det avtal som träffats enbart avsåg utnyttjande för publicering i papperstidningen medan Medicarki-

vet menade att avtalet även omfattade utnyttjande på Internet. Stockholms tingsrätt lade ingen vikt vid journalistens påstådda kunskap om att artikeln också skulle komma att publiceras på Internet utan konstaterade, liksom i de tidigare berörda målen, att specificationsprincipen skulle tillämpas, dvs. att upphovsrätten skulle presumeras ha stannat hos frilansjournalisten. Tingsrätten fann således att Mediarkivet hade gjort intrång i frilansjournalistens upphovsrätt.

I Mediarkivet IV menade Mediarkivet att frilansjournalisten när artiklarna 1997 lämnades för publicering var medveten om att artiklarna skulle komma att arkivlagras och göras tillgängliga för allmänheten genom publicering i Mediarkivet. Stockholms tingsrätt konstaterade återigen att specificationsprincipen skulle tillämpas och att det faktum att Nerikes Allehanda, där artiklarna publicerats i pappersform, tillskriver frilansjournalisten och efterfrågat hans medgivande till publicering på Internet, något som framställt som meningslöst om frilansjournalisten skulle ha lämnat sitt konkludenta medgivande till publiceringen också talade för detta. Tingsrätten fann således att Mediarkivet hade gjort intrång i frilansjournalistens upphovsrätt (domen har överklagats). Oslo Tingsrett har avgjort ett motsvarande mål, Kokkin-saken, där tingsrätten konstaterade att konstkritikern som fortsatte att leverera artiklar efter att han blivit upplyst i brev om att de skulle komma att publiceras på Internet och arkiveras elektroniskt inte ansågs ha rätt till skadestånd för tidningen, Dagens Näringsliv, digitala tillgängliggöranden.

Även i Affärsdata rörde tvisten huruvida en frilansjournalist hade upplåtit en rätt att till tidningen (i det här fallet Göteborgsposten) att utöver publicering i papperstidning även publicera artikeln i arkivdatabaser såsom Affärsdata. Tingsrätten konstaterade att Göteborgsposten inte lyckats visa att tidningen tillämpat sådana rutiner att frilansmedarbetarskap var villkorade vid att artiklarna fick användas i arkivdatabaser och att tidningen därför inte hade någon rätt att förfoga över artiklarna.

KungSängen rörde en tvist mellan en reklambyrå och KungSängen, en sängtillverkare. Reklambyrån hade fått i uppdrag att producera KungSängens reklam och parterna träffade avtal enligt Reklamförbundets och Annonsörföreningens Bestämmelser för samarbete mellan reklamköpare och reklamproducent (nu-

mera Rekommendationer för samarbete mellan reklamköpare och reklamproducent). Reklambyrån producerade en ny logotyp, en folder med fotografier och annonser till KungSängen. KungSängen använde sedermera de fotografier som tagits fram under samarbetet i egenhändigt utformade annonser och på bolagets webbsida. Reklambyrån påstod att KungSängen gjort intrång i dess upphovsrättigheter eftersom KungSängen brutit reklambyråns annonser och KungSängen menade att bolaget enligt punkten 8 i nämnda villkor förvärvat en oinskränkt förfoganderätt till bilderna genom att bolaget betalt för bilderna. Punkten 8 hade följande lydelse:

”8. Äganderätt

Äganderätten, till t.ex. fysiska original som används för reproduktion, är skild från upphovsrätten. Beställt material blir sedan uppdraget slutförts och full likvid erlagts, kundens egendom med undantag för inskränkningar gällande äganderätt i inköpsavtal med kund enligt punkt 6.

Tillhandahåller kunden material ansvarar denne för att önskad äganderätt erhålles.

Används desktop publishing eller liknande teknik, skall en diskett eller motsvarande som innehåller den slutliga utformningen av det beställda materialet anses som och markeras som original.”

Svea hovrätt menade, föga förvånande, att punkten 8 i nämnda villkor inte kunde ges annan tolkning än att förfoganderätten inte övergått till KungSängen och att denna uppfattning också var i linje med branschpraxis. KungSängen befanns således skyldig till intrång i reklambyråns upphovsrätt och ådömdes skadestånd om drygt 700 000 kronor.

I Intertext, som inte rörde upphovsrätt, utan angrepp på företagshemligheter, men som är intressant som en illustration av principerna om övergång av upphovsrättigheter, hade Intertext utfört utvecklingsarbete avseende modemkretsar för uppdragsgivarens, Hotline Productions, räkning i enlighet med vad som närmare framgick av en offert. Tvist uppstod hur offerten skulle tolkas och Hotline Productions menade att det som utvecklats var en plattform för modemtillverkning och Intertext menade, bl.a. med ut-

gångspunkt i den upphovsrättsliga specifikationsprincipen, att offerter endast medgav en begränsad rätt att utnyttja informationen tillsammans med de modemkretsar som offerter omfattade. Svea hovrätt menade att avtalet närmast innebar en precisering av vilka prestationer Intertext skulle tillhandahålla snarare än en begränsning av rätten att utnyttja nämnda kretsar och konstaterade att det var rimligt att anta att Intertext, om Intertext avsett att begränsa nyttjanderätten till kretsarna, skulle ha gjort en sådan begränsning tydlig. Levin-Koktvedgaard menar i Lärobok i immaterialrätt (8:e uppl., s. 448) att det inom övriga immaterialrättsliga områden finns en presumtion för att endast angivna befogenheter överlåts. Eftersom företagshemligheter närmast kan karaktäriseras som en pseudo-immaterialrätt kan tyckas att samma principer skulle vara tillämpliga på licensupplåtelser avseende know-how och företags-hemligheter men Svea hovrätt har alltså varit av annan uppfattning.

I Jönssonligan hade en tecknare på Hemglass uppdrag tagit fram tecknade figurer av karaktärerna i de s.k. Jönssonligan-filmerna parterna och tecknade ett uppdragsavtal där uppdraget reglerades enligt följande:

"11. Rättighetsöverlåtelse m.m.

Detta avtal reglerar rätten att använda de tecknade karaktärer som PD (upphovsmannen, förf. anm.) skapat eller skall skapa, inom ramen för ett denna dag träffat produktionsavtal (mellan undertecknade parter), av Jönssonligan i elektronisk produktion och distribution av produkten med namnet Jönssonligan. Med elektronisk distribution avses alla fasta fysiska bärare liksom alla former av On-line distribution. Det antecknas att IQ (företaget, förf. anm.) enligt ett särskilt avtal också har förvärvat rättigheterna att använda namnet "Jönssonligan av Tonefilm AB".

Rättighetsöverlåtelsen enligt förevarande avtal omfattar en exklusiv ensamrätt att i hela världen och för all framtid använda ingående material och karaktärer för marknadsföring och dokumentation av projektet "Jönssonligan".

Hemglass använde sedermera karaktärerna ur Jönssonligan-filmerna för att marknadsföra glass men däremot inte för att marknadsföra datorspel som varit den ursprungliga avsikten. Tecknaren

krävde ersättning för det ytterligare nyttjandet med 200 000 kronor. Hemglass menade att avtalet talade om rättighetsöverlåtelse i rubriken till licensregleringen och menade att tecknaren överlätit den fulla förfoganderätten till karaktärerna. Eskilstuna tingsrätt konstaterade att det inom immaterialrätten brukar presumeras att en rättighetshavare behållit de rättigheter som inte avtalet tydligt omfattar, att ordalydelsen inte gav något klart stöd för någon annan tolkning av avtalet än att det inte innefattade nyttjande i samband med försäljning av glass och att Hemglass inte visat att parterna vid avtalets ingående avsett något annat. Hemglass hade således använt karaktärerna utöver den rätt som medgivits i förlagsavtalet och hade sålunda gjort intrång i tecknarens upphovsrätt.

I Eurosport påstod två sportkommentatorer att deras upplåtande av producenterättigheterna till sportkommentarer endast avsåg den ursprungliga sändningen och inte medförde en rätt för Eurosport att sända repriserna utan kommentatorernas tillstånd. Sportkommentatorerna yrkade därför ersättning för upphovsrättsintrång. Stockholms tingsrätt analyserade parternas relation och konstaterade att kommentatorerna under en längre tid känt till att Eurosport sände repriserna med deras kommentarer och att de trots detta lät sig anlitas av Eurosport och inte krävde någon ytterligare ersättning för repriserna. Parterna hade således inrättat sig efter att reprisändningar inte ersattes och tingsrätten fann därför att parterna fick anses ha avtalat att Eurosport hade rätt att sända repriserna utan rätt till ytterligare ersättning. Tingsrätten kommenterade särskilt sitt avsteg från specifikationsprincipen och skrev:

"Att med tillämpning av specifikationsprincipen anse att Eurosport saknat rätt att sända repriserna skulle i en situation som denna föra alldeles för långt. Som nämnts utgör specifikationsprincipen en tolkningsregel för tveksamma situationer. Någon oklarhet om att parterna faktiskt inrättat sig efter att reprisändningar skedde utan ytterligare ersättning föreligger inte i detta fall."

Tolkningen av avtal om fotografier

Frågan om hur upplåtelse av fotografier skall tolkas har aktualiserats i NJA 2004 s. 363. Våren 1994 fick en fotograf i uppdrag av

Röda Korset att ta fotografier avsedda att användas i visst studiematerial. Ett år senare fick han ytterligare två uppdrag av liknande karaktär. Fotografen gjorde senare gällande att Röda Korsets rätt att använda bilderna varit begränsad till de första upplagorna av varje studiematerial genom avtal. Fotografen påstod att Röda Korset gjort intrång i hans rätt till fotografierna genom att utan tillstånd (i) publicera nya upplagor av studiematerialet, (ii) publicera två olika översättningar av dessa och (iii) genom att lagra fotografierna digitalt.

Röda Korset vidgick nyttjandet men bestred ansvar för intrång eftersom avtalen enligt Röda Korset gett Röda Korset rätt att använda fotografierna på det sätt som skett. Fotografen hävdade å andra sidan att nyttjandet var begränsat eftersom han träffat avtal om en begränsad nyttjanderätt med en handläggare vid Röda Korset. Tolkningen av avtalet komplicerades av att den äldre s.k. beställarregeln som innebar en presumtion för att upphovsrätten till fotografier tillkom beställaren avskaffades i samband med att fotografirätten 1994 integrerades i upphovsrättslagen. Högsta domstolen konstaterade att beställarregelns krav på att begränsningar skall ha kommit till tydligt uttryck måste gälla även i förhållande till Röda Korset. Högsta domstolen konstaterade att fotografen inte givit ett sådant tydligt uttryck för begränsningarnas innebörd och betydelse som skulle krävas enligt beställarregeln. Det faktum att beställarregeln upphävts mellan 1994 och 1995 års avtal ledde inte till någon annan bedömning för de senare avtalen eftersom HD ansåg att parterna hade förutsatt att samma villkor skulle gälla vid de senare avtalen som gällt vid det första avtalet.

Eftersom HD utgick från att de senare avtalen skulle tolkas i enlighet med vad som förutsatts för det tidigare avtalet tog HD aldrig ställning till huruvida beställarregeln skulle tillämpas även efter att fotografirätten inkorporerats i upphovsrättslagen. Betydelsen av avgörandet för tillämpningen av nuvarande regler är därför måhända begränsad.

Analys

Följande slutsatser kan dras av ovan nämnda avgöranden:

1. Specifikationsprincipen innebär en mycket stark presumtion för att upphovsrättigheterna, såvida inte annat avtalats, till ett beställt verk stannar hos uppdragstagaren.
2. Om det finns ett tidigare avtal mellan uppdragstagaren och uppdragsgivaren ställs det höga krav på att det tidigare avtalet skall anses ha ändrats, vilket bl.a. innebär att negativ avtalsbindning inte är tillräcklig för att avtalet skall anses vara ändrat.
3. Det ställs höga beviskrav på den som påstår sig ha förvärvat upphovsrätten tillsammans med äganderätten till upphovsrättsligt skyddade verk.
4. Vid en tvist avseende en rättighetsupplåtelse eller -överlåtelse beaktar domstolarna rättsfakta av skilda slag som kan vara ägnade att belysa vad som kan ha ansetts vara avtalat eller vad som kan vara sedvanan på ett område.
5. Parternas konkludenta handlande kan medföra att specifikationsprincipen sätts åt sidan. En upphovsman som passivt äser ytterligare nyttjanden av sitt verk utan att framföra ersättningskrav löper risk att rätten anser att det finns ett tyst upplåtelse- eller överlåtelseavtal mellan parterna.
6. Den ersättning som upphovsmannen fått för upplåtelsen av sitt verk har betydelse för tolkningen av upplåtelsens omfattning.
7. Specifikationsprincipen har inte ansetts tillämplig på upplåtelse av know-how och företagshemligheter.

Slutord

Som framgått har domstolarna haft möjlighet att vid ett förhållandevis stort antal tillfällen ta ställning till vilka regler som skall gälla vid uppdragsavtal som är tysta beträffande eventuell rättighetsövergång och hur upphovsrättsliga upplåtelse och överlåtelse skall tolkas. Det är tydligt att domstolarna tillmäter den presumtion som uppställs genom specifikationsprincipen mycket stor betydelse i båda situationerna. Norska domstolar som har prövat motsvarande frågor har kommit till diametralt motsatta slutsatser vilket är något förvånande eftersom de nordiska upphovsrättslagstiftningarna är resultatet av ett samnordiskt projekt och

specifikationsprincipen i Norge finns kodifierad i 39 a § ophavsrets-lagen. Domstolarnas tydliga tillämpning av specifikationsprin-cipen innebär att en förvärvare av upphovsrättigheter respektive en licenstagare bör vara mycket noggrann vid utformningen av överlåtelse eller licensavtal.

Justitiedepartementet har som ambition att, i den pågående all-männa översynen av upphovsrättslagen, se över dess tredje kapitel (se Lagutskottets betänkanden 2003/04:LU17 respektive Betän-kande 2004/05:LU7). Frågan om en tydligare kodifiering av prin-ciperna kring upphovsrättens övergång, såväl i anställnings- som i uppdragsrelationer, kommer förhoppningsvis att bli en central frå-geställning i översynsarbetet.

Litteratur och artiklar

Blomqvist, Jørgen, *Overdragelse av ophavsrettigheder*, 1986

Calissendorff, Kerstin, *Rätten till ett beställt verk*, Ny Juridik 2:98

Carlquist, Mattias, *Tolkning av avtal om fotografirättigheter*, JT 2003, s. 275ff

Domeij, Bengt, *Teknikreglering i forsknings- och utvecklingsavtal – särskilt vid stamcells forskning*, NIR 2004, s. 232ff

Knoph, Ragnar, *Åndsverk*, 1936

Nordell, Per-Jonas, *Beställarregeln i praktiken. Kommentar till NJA 2004, s. 363 (Röda Korset)*, NIR 2004, 605ff

Rosén, Jan, *Upphovsrättens avtal*, 2 uppl. 1998

Rosén, Jan, *Svensk rättspraxis, Upphovsrätt och närstående rättigheter 1997–2002*, SvJT, 2004, s. 146f

Svensäter, Lennart, *Anställning och upphovsrätt*, 1991

Westman, Daniel, *Digitala mediearkiv – upphovsrätt och avtalstolkning*,

Lov & Data, nr 70, s. 14ff

Westman, Daniel, *Internetpublicering – upphovsrätt och avtalstolkning*, *Lov & Data* nr 69, s. 8ff

Wolk, Sanna, *Hyrda arbetstagares upphovsrätt*, NIR 2001, s. 210–217

Wolk, Sanna, *Anställdas immaterialrätter – divergenta förhållanden*, Ny Juridik 4:04, s. 17ff

Wolk, Sanna, *Arbetsgivares rätt till anställdas närstående rättigheter – en kommenterad redogörelse till AD:s dom 2002 nr 87, JT 2002–03 s. 665 ff.*

Rättsfall

Affärsdata

Stockholms tingsrätts dom i mål nr FT 11367-04

Antonsson & Akribi

Svea hovrätts dom 2004-04-08 i mål nr T 1958-03 (lagakraftvunnen dom)
Stockholms tingsrätts mellandom 2003-02-28 i mål nr T 14033-00

Blekingefiskarens centralförening

Hovrättens över Skåne och Blekinge dom 1993-04-14 i mål nr T 197-92 (domen överklagades till Högsta domstolen som inte meddelade prövningstillstånd, HD:s beslut 1993-10-14 i mål nr T 1988/93)
Karlskrona tingsrätts dom 1993-04-14 i mål nr T 40-90

Classicum växthus

Hovrättens över Skåne och Blekinge dom 2005-03-18 i mål nr T 2116-03 (lagakraftvunnen dom)
Helsingborgs tingsrätts mellandom 2003-07-14 i mål nr T 1370-01

De nio muserna

Hovrättens för Västra Sverige dom 2000-03-21 i mål nr T 234-98 (lagakraftvunnen dom)
Göteborgs tingsrätts dom 1998-04-17 i mål nr T 3044-96

Eurosport

Stockholms tingsrätts mål nr T-5854-02 och Stockholms tingsrätts mål nr T-5907-02 (domarna har överklagats till Svea hovrätt)

Försvarmakten

Stockholms tingsrätts mål nummer T 17878-02

Intertex

Svea hovrätt T 3146-04 Intertex ./. Hotline Production AB (domen har överklagats till Högsta domstolen, HD:s mål nr T 2673-05)
Stockholms tingsrätts dom 2002-10-23 i mål nr T 14528-01

Jönssonligan

Eskilstuna tingsrätts dom 2002-04-25 i mål nr T 546-01 (lagakraftvunnen dom)

KungSängen

Svea hovrätts dom 2004-11-04 i mål nr T 9315-03 (lagakraftvunnen dom)

Kokkin-saken

Oslo tingsretts dom, överklagad till lagmannsretten

Løberg-saken

Borgartings lagmansretts dom den 30 oktober 2002

Marinens musikkår

AD 2002/87 (lagakraftvunnen dom)

Mediearkivet I

Svea hovrätts dom 2002-06-03 i mål nr T 820-02 (lagakraftvunnen dom)

Mediearkivet II

Stockholms tingsrätts dom 2002-04-19 i mål nr T 10704-98 (målet förliktes i hovrätten)

Mediearkivet III

Stockholms tingsrätts dom 2003-04-07 i mål nr FT 3697-02 (lagakraftvunnen dom)

Mediearkivet IV

Stockholms tingsrätts dom 2004-11-15 i mål nr FT 6372-00 (överklagad dom)

Pressens pensionskassa

Svea hovrätts dom 1992-03-18 i mål nr T 696/90 (lagakraftvunnen dom)

Röda Korset

NJA 2004 s. 363

Stockholms kommun

Stockholms tingsrätts mål nr T 7642-03